

Bolvári-Takács Gábor

Kísérlet pataki diákszövetség létrehozására, 1917

I. A pataki öregdiák-mozgalom kibontakozása

A mai értelemben vett öregdiák mozgalomról Magyarországon csupán a 19. század végétől beszélhetünk. Ahhoz ugyanis, hogy a végzetek az iskolájukkal fenntartott egyéni kapcsolatok helyett felismerjék a közös fellépésben rejlő előnyöket, több olyan tényező együttes fennállására volt szükség, amelyek csak a polgári fejlődés meghatározott fokának elérésével jelentek meg.¹ A hagyomány szerint 1531-ben alapított Sárospataki Református Kollégium számára azonban fennállásának első három és fél évszázadában sem volt ismeretlen, hogy a végzett növendékek visszatérnek és támogatják iskolájukat.² Jelenlegi ismereteink alapján az első sárospataki öregdiák baráti kör a kiegyezés után négy évvel, 1872-ben kezdte meg a működését Budán. A „Sárospataki Kör” alapszabálya és a belügyminisztériumnak címzett, 1872. február 11-ei keltezésű nyilvántartásba vételi kérelme a Magyar Országos Levéltárban fennmaradt. Az alapszabályok első cikke szerint „Az egylet címe: Sárospataki Kör. Célja: Tudományos és szépirodalmi művek és felolvasások, pályaművek és bírálatok írása által tagjaival a szellemi munkásságot megkedveltetni és azoknak arra alkalmat nyújtani.” A tagok jogairól és kötelezettségeiről így szól: „A kör tagjai rendesek, tiszteletbeliek és levelezők. Rendes tagjai lehetnek a körnek oly feddhetetlen jellemű egyének, kik a Sárospataki Református Főiskolában vagy az ottani Államképezdében legalább egy évig tanultak, egy tag által ajánlhatnak és nevüket az egylet jegyzőkönyvébe saját kezűleg alájegyzik az alapszabályoknak.” Nemcsak arról volt tehát szó, hogy Magyarországon a kiegyezést követően néhány évvel a volt pataki diákok eljutottak a társadalmi közélet olyan fejlettségi szintjére, hogy azonos érdekeiket felismerve baráti kört alakítottak, de figyelemreméltó az a kitétel is, amely a volt pataki diákokat nem csupán a református főiskola, de az Államképezde (mai szóval: a tanítóképző) diákjai közül is befogadta. A képző ekkor még csupán három éve volt állami intézmény, hiszen 1857–1869-ig a református kollégium keretében működött.³ A sárospataki diákok tehát a 19. század második felében a kibocsátó intézmény jogállásától függetlenül egységesen pataki diáknak vallották magukat.⁴

Az öregdiák-mozgalommal kapcsolatos korábbi kutatások a szervezeti megerősödést szinte kizárólag a Pataki Diákok Országos Szövetsége (PADOSZ) 1928. október 6-án, Sárospatakon történt megalakulásához kötötték.⁵ A Sárospataki Református Főiskola imatermében tartott alakuló közgyűlésen a több mint másfélszáz résztvevő a Szövetség elnökévé Kazinczy Gábor ny. kúriai bírót, főtitkárává Novák Sándor gimnáziumi tanárt választotta meg, társelnökök lettek Finkey Ferenc jogtudós és id. Meczner Béla. A következő évek során a PADOSZ komoly szervező és anyagi erőforrás-gyűjtő munkát végzett, amelyből

szobrok, emléktáblák létesültek, kiadványok jelentek meg, ösztöndíjas diákok tanulhattak. Mindez 1931-ben tetőzött, a Kollégium fennállásának 400 éves évfordulójára szervezett ünnepségeken. A szövetség élen járt az öregdiákok politikai érdekérvényesítő képességének kiaknázásában: a kollégiummal és az egyházkerülettel közös lobbizások jelentősen hozzájárultak az iskola harmincas évekbeli fellendüléséhez, az intézmény számos épülettel és más beruházással gazdagodott. A PADOSZ ténylegesen 1943-ig működött.⁶

E szervezet előzményét a Pataki Diákok Szövetsége (PDSZ) 1921. március 12-én, Budapesten történt megalakulása jelentette. A döntést, Panka Károly országgyűlési könyvtárigazgató és Tóth Endre kezdeményezésére, 25 volt pataki diák határozta el. A társaság alapszabály nélkül, baráti kör jelleggel jött létre, formális székhelyül az Országház szolgált. Évente több alkalommal társasvacsorát rendeztek, 1929-ig összesen 30 alkalommal, amelyeken mindig elhangzott valamilyen pataki vonatkozású előadás, amelyek később nyomtatásban is megjelentek. A csoport adományokat gyűjtött, iskolai ösztöndíjakat alapított, 1927-ben Panka Károly és Komáromi János szerkesztésében kiadták *A pataki diákvilág anekdotakincse* I. kötetét. A PDSZ, amelynek elnöke Panka Károly volt, 1929. november 8-én alakult át a PADOSZ Budapesti Egyesületévé, és mint a legaktívabb fiókegyesület, továbbra is sikeresen működött. Elnöke Panka maradt, akit már 1928-ban megválasztottak a PADOSZ egyik alelnökévé.⁷

Kutatásaim alapján néhány évvel ezelőtt felhívtam a figyelmet arra, hogy a pataki öregdiák mozgalom jelentős, történelmi értékkel bíró eseménye volt a Sárospatakot Oltalmazó Liga 1916-ban történt megalakulása.⁸ Mindez összefüggött azzal, hogy Patakon időről időre felröppentek olyan kezdeményezések, amelyek az iskola felsőfokú egységeit a nagyobb fejlődés ígéretét kínáló Miskolcra kívánták költöztetni. Szinyei Gerzson gimnáziumi tanár már 1877-ben röpiratot tett közzé *Válasz azoknak, akik a sárospataki jogakadémiát Miskolcra akarnák áthelyezni* címmel.⁹ Ugyanezek az erőfeszítések újult erőre kaptak az első világháború alatt, mígnem 1916. március 14-én a Sárospataki Református Főiskola teológiai és jogi akadémiájának tanári kara együttesen kérte az egyházkerületi közgyűlést, hogy a reformáció 400. évfordulójára, tehát 1917-re helyezték át az intézményt Miskolcra, ahol a kiegyensúlyozott működés mellett az egyetemi rang elérése is lehetségesnek tűnt.¹⁰

A hír fővárosi lapokban is megjelent, s a *Budapesti Hírlapban* olvasói vita bontakozott ki. Ebben a vitában szólalt meg Waldapfel János – a Finkey Ferenc szerint „soha Patakon sem járt lelkes tanügyi ember” – és Sárospatakra utazott a Sárospatakot Oltalmazó Liga megszervezésére. A mozgalom 1916. április 30-án a pataki községházán bontott zászlót, majd május 7-én a fővárosban került sor tárgyalásokra és az alapszabály-előkészítő bizottság létrehozására. A pataki delegáció tagjai Bessenyei Zénó járási főszolgabíró, Csajka Endre takarékpénztári igazgató, Ferenczy Árpád jogtanár, Harsányi István gimnáziumi tanár, Hodossy Béla tanítóképzős igazgató és Zilahi Kiss Jenő hitelbanki főkönyvelő voltak, és megjelent még közel félszáz pataki öregdiák. A Liga alakuló közgyűlése május 28-án zajlott le Budapesten. A testület tb. elnöke hg. Windischgraetz Lajosogy. képviselő, elnöke Szinyei Gerzson lett. Alelnökké választották Gonda Béla miniszteri tanácsost, Enyiczky Gábort (mindketten részt vettek az alapszabály kidolgozásában), Hodossy Bélát és Waldapfel Jánost. A titkár Harsányi István, a pénztáros Zilahi Kiss Jenő lett. A Liga június 12-én Sárospatakon fiókcsoportot hozott létre, az alakuló ülésen mintegy nyolcvan személy jelent meg. A pataki fiók díszelnöke hg. Windischgraetz Lajos, elnöke Szinyei Gerzson,

1 tudomány és társadalom

társelnöke Molnár Viktor országgyűlési képviselő, alelnökei Harsányi István és Hodossy Béla, titkára Gulyás József, pénztárosa Zilahi Kiss Jenő, ügyésze Kiss Sándor jogtanár lett. A mozgalom szélesedését bizonyítja, hogy további 19 tiszteletbeli tagot választottak és 88 fős választmányt hoztak létre. Ekkor határoztak önálló lap indításáról is. Megindult az adománygyűjtés, majd 1916. július 1-jén megjelent a *Sárospataki Hírlap* első száma, főszerkesztője Szinyei Gerzson, felelős szerkesztője és kiadója Gulyás József volt.¹¹

Az egyházkerületi közgyűlés 1916. november 23-án határozatban rögzítette, hogy megköszöni a Ligának az addigi 11.300 korona összegű gyűjtését és a főiskola ügyében kiküldendő egyházkerületi bizottságban az elnöke helyet kap. A Liga pénzvagyona 1917 szeptemberében már 15.994 korona volt. A vezető testületek a 1916-ban és 1917-ben rendszeresen tanácskoztak, bár a Belügyminisztérium nem hagyta jóvá a benyújtott alapszabályokat, mert a háború miatt csak hadi jótékonyági célokkal lehetett egyesületet szervezni.¹² Eredeti célját a mozgalom végül is elérte, hiszen az egyházkerület nem fogadta el az iskola áthelyezését szorgalmazók indítványát. Ettől függetlenül a jogakadémia, az államsegély megvonása miatt, 1923-ban mégis bezárási kényszerült. A nagy tekintélyű elnök, Szinyei Gerzson 1919-ben bekövetkezett halála után az ügyeket továbbvivő Harsányi István 1923 januárjában jelezte a Liga csatlakozási szándékát a Budapesten működő Pataki Diákok Szövetségéhez, de a jogakadémia megmentéséért általa szorgalmazott összefogáshoz így sem talált partnert és pénzt.

II. Országos pataki diákszövetség kezdeményezése

Finkey Ferenc volt sárospataki, majd pozsonyi jogakadémiai tanár 1916. június 23-án tette közzé *Felhívás a volt pataki diákokhoz* című röpiratát, amelyben kérte, hogy a pataki diákok erkölcsileg és anyagilag támogassák a Sárospataki Református Főiskolát. Javasolta a Pataki Diákok Szövetsége megalakítását a Sárospataki Oltalmazó Liga keretén belül, egyben felajánlotta segítségét a szövetség tervének és programjának kidolgozásához. Finkey röpirata önálló füzetben, továbbá a *Sárospataki Hírlap* I. évf. 1. számának 1–2. oldalán is megjelent.¹³

Korábbi ismereteim alapján azt az álláspontot vallottam, hogy a világháború miatt az ügy lekerült a napirendről. A *Sárospataki Hírlap* 1916–1918. évfolyamainak áttekintése azonban új kutatási eredményeket hozott. Finkey kezdeményezéséhez ugyanis a lap hasábjain többen csatlakoztak, leghatározottabb támogatóként Moskovits Mór az 1916/4–5. szám 1–2. oldalán.

A háborús helyzet ellenére az események gyorsan követték egymást. Finkey felhívására Budapesten Gonda Béla és Pekáry Ferenc miniszteri tanácsosok, valamint Czövek Sándor rendőrkapitány előkészítették a pataki diákszövetség megalakítását célzó értekezletet, amelyre 1917. május 5-én került sor, Gonda meghívása alapján. Jelen volt Diószeghy János, Enyiczky Gábor, Eperjessy József, Fendrich Hugó, Harsányi Zsolt, Joó Ferenc, Moskovits Mór, Pataky Tibor, Pekáry Ferenc, Rácz Lajos, Szánthó Gyula, Tóth Endre és Trócsányi Zoltán. A résztvevők kimondták a Pataki Diákok Országos Szövetsége megalakítását, megköszönték Finkey Ferenc előzetes erőfeszítéseit, továbbá megbízták Gondát és Moskovitsot az alapszabály kidolgozásával. Kitűzött céljuk: segíteni az iskola és a város fejlődését, a volt diákok szellemi közösségének ápolását. Ennek nyomán a *Sárospataki Hírlap* 1917. szeptember 17–22-ei, 37–38. számának 1. oldalán megjelent Moskovits

Mór *Volt pataki diákok!* c. felhívása, benne a Szövetség előkészületeinek áttekintésével és az alakuló ülés meghívójával.

Az alakuló közgyűlés 1917. szeptember 23-án került sor Budapesten, a Magyar Adria Egyesület helyiségében. A résztvevők elfogadták az alapszabályt, megválasztották a tisztikart és a választmányt, az elnök Gonda Béla, a titkárok Moskovits és Trócsányi lettek.

Az alapszabályból kitűnik, hogy a szövetség széleskörű és időtálló célmeghatározást fogadott el, de – ellentétben az 1872-es Sárospataki Kör alapszabályával – tagként csak a főgimnáziumban és az akadémián (vagyis a teológián és a jogakadémián) végzett „férfiakra” számítottak, a tanítóképző nincs megnevezve. Ennek oka valószínűleg az akkor már közel fél évszázada állami intézményként működő tanítóképző hangsúlyozottan önálló identitásában rejlik. Az állami képző saját történetét ugyanis nem az 1857-es egyházi alapítástól, hanem az 1869-es átszervezéstől (helyesebben az 1870. január 20-án megindult állami oktatástól) számolta. A 25 éves fennállást 1895. január 22-én ünnepelték meg, amelyre egyébként meghívták az addig végzett növendékeket.¹⁴ Másrészt az öregdiákok támogatásra a tanítóképző kevéssé szorult rá, míg a Tiszáninneri Református Egyházkerület, a kollégiumi bevételek csökkenése miatt, az 1909. október 5–6-án Sárospatakon tartott közgyűlésen úgy kényszerült határozni, hogy kérelmezi az államsegélyt.¹⁵ A szövetség székhelye Budapest lett, de Sárospatakon helyi bizottság létrehozását előírták – akárcsak a Liga esetében történt. Tehát az 1872-es és az 1921-es szerveződések is számítva, a PADOSZ 1928-as létrejöttéig minden érdemi öregdiák-kezdeményezés a fővárosból indult. Ez azt is jelzi, hogy Budapesten volt elérhető az öregdiákok megfelelő színvonalú és mennyiségű, állandó „kritikus tömege”: Sárospatak messze nem csupán a vidéknek képzett értelmiséget. A szakosztályok és a helyi csoportok alapszabályi előírása szintén figyelemre méltó, ráadásul a december 1-jén tartott első választmányi ülésen kezdeményezték is a sárospataki helyi bizottság, valamint irodalmi szakosztály megalapítását, az előbbi vezetésére Szinyei Gerzson, az utóbbira Finkey kapott felkérést. Azt is elhatározták, hogy a minden hó első szombatján szövetségi összejövetelt tartanak a Dohány u. 20. alatti Mitrovác-vendéglőben.

Az alapszabály külön kitért az öregdiák találkozókra. Ezek már a 19. században jelentősek voltak. Megvalósításukat az iskolai évfordulós ünnepségek is ösztönözték.¹⁶ Az első ünnepségre a kollégium elhalasztott 300. alapítási évfordulója alkalmából került sor, 1860. július 7–8-án.¹⁷ Az Erdélyi János által szorgalmazott és szervezett eseményen 41 díszküldöttség és kb. 24-26 ezer (!) öregdiák és érdeklődő érkezett az ország minden részéről, közülük legalább 12-13 ezer fő egy vagy két éjszakát Patakon töltött. Feljegyezték, hogy a több mint 1300 lovas szekérből álló sor vége Sátoraljaújhelyig ért.¹⁸ A diáktalálkozók a későbbiekben rendszeressé és szervezetté váltak.¹⁹

A szövetség saját hivatalos lap indítását is célul tűzte. A december 1-jei választmányi ülésen a *Sárospataki Füzetek* újraindításáig a *Sárospataki Hírlap*ot kérték meg a feladat ellátására. Az Erdélyi János által 1857-ben alapított és szerkesztett *Sárospataki Füzetek* igényességét tekintve nagyhatású szellemi vállalkozás volt. A lap 1869-ig, majd 1904–05-ben jelent meg, rövid életű újraindítása Horváth Cyrill nevéhez fűződik.²⁰

*

Az alábbiakban, mint történeti értékű dokumentumot, közzétesszük a Pataki Diákok Országos Szövetségének a *Sárospataki Hírlap*ban 1918. május-június folyamán megjelent *alapszabály-tervezetét*, amelyet Gonda Béla, Pekáry Ferenc és Moskovits Mór állítottak

1 tudomány és társadalom

össze.²¹ A dokumentum címe jelzi, hogy jóváhagyott alapszabályról még 1918 nyarán sem volt szó. Valószínűsíthető, hogy a Szövetség hivatalos nyilvántartásba vételére – a Ligához hasonlóan – a fennálló egyesületalakítási tilalom, illetve a fokozódó háborús viszonyok miatt nem került sor, de ennek feltárása további kutatást igényel.²² Az mindenestre tény, hogy a pataki öregdiák-mozgalom jelentős szerepet játszott a civil társadalom alapértékeinek megszilárdításában.

III. A Pataki Diákok Országos Szövetségének alapszabály-tervezete, 1917.

Az egyesület címe, székhelye

1. §. Az egyesület címe: Pataki diákok országos szövetsége; székhelye: Budapest.

Az egyesület célja és működési köre

2. §. Az egyesület célja egyrészt azoknak a sárospataki főgimnáziumban, vagy akadémiában tanult férfiaknak, valamint ott működött tanároknak a szellemi egysége, akik ezen alapszabályok aláírásával, vagy ezzel egyértelműnek nyilvánított, hozzájárulási nyilatkozatukkal erkölcsileg kötelezik magukat volt alma materük, a sárospataki főiskola érdekeinek mindenkori védelmére, tisztességének öregbítésére, a főiskola hagyományos szellemének és a pataki diákélet hagyományainak ápolására, a főiskola és Sárospatak intézményeinek fejlesztésére, valamint egymás között a kollegiális érzés ápolására. A szövetség célja egyfelől a sárospataki főiskola köré annak volt növendékeiből egy külső védőláncolatot alakítani; elősegíteni annak és a városnak fejlődését, szellemi és anyagi felvirágzását, iránta a közérdeklődést ébren tartani, javára önzetlen célú alapításokat kezdeményezni, támogatni, vezetni, – másfelől a volt pataki diákok közt a szellemi közösséget fenntartani, az ifjúkori emlékek felelevenítése és ápolása, valamint a főiskola korszerű fejlesztésének elősegítésére irányuló akciók megbeszélése véget időnként összejöveteleket rendezni, a sárospataki főiskola és a pataki diákélet emlékeit, hagyományait összegyűjteni.

Az egyesület tagjai és a tagok jogai

3. §. Az egyesület tagjai: a) tiszteletbeliek, b) rendesek.

4. §. Tiszteletbeli tagokul oly kiváló tudósok és gyakori szakférfiak, vagy oly tudománypártoló egyének választhatók a közgyűlés által, akik a sárospataki főiskola és a szövetség érdekében folytatott működés terén érdemeket szereztek s a szövetség működésének díszét és fényt kölcsönözhetnek. Külföldiek megválasztásához a m. kir. belügyminiszter utólagos jóváhagyása szükséges.

5. §. Rendes tag bárki lehet, akit egy rendes tag ajánlatára a választmány a tagok sorába felvesz.

6. §. A tiszteleti (*sic!*) és rendes tagok szavazati joggal bírnak a közgyűlésen, választók és választhatók, új tagokat ajánlhatnak, részt vehetnek a szövetség társas összejövetelén, élvezik a tagok részére megszerzett kedvezményeket.

A tagok kötelezettségei

7. §. A tiszteleti és rendes tagok semmiféle tagsági díj fizetésére nem kötelezettek.

8. §. Minden tag kaphat tagsági oklevelet, melynek díja 10 korona. A tiszteletbeli tagok tagsági oklevelükért nem fizetnek.

A tiszteleti elnök

9. §. A szövetség a közélet kiválóbb tényezői közül tiszteleti elnököt választhat, ki az ünnepi közgyűléseken, esetleg a választmány ülésein elnököl, a szövetség tekintélyét növelheti és működésének sikerét előmozdíthatja.

A közgyűlés

10. §. Rendes közgyűlés minden évben tartandó Budapesten, vagy Sárospatakon. A közgyűlés helye, ideje és tárgya legalább nyolc nappal a közgyűlés előtt a szövetség hivatalos lapjában, ennek hiányában, valamelyik budapesti napilapban és sárospataki lapban közzéteendő. A szabályszerűen hirdetett közgyűlés, ha legalább húsz tag megjelent határozatképes. A közgyűlésről jegyzőkönyv vezetendő, melyet az elnök, jegyzőkönyvíró, titkár és a gyűlés megnyitásakor erre fölkért 2 tag hitelesít.

11. §. Rendkívüli közgyűlést a választmány javaslatára bármikor egybehívhat az elnök, vagy annak akadályoztatása esetén bármelyik alelnök, de a rendkívüli közgyűlés helye, ideje és tárgysorozata mindenkor szintén legalább nyolc nappal előre közzéteendő a szövetség hivatalos lapjában, ennek hiányában valamelyik budapesti vagy sárospataki lapban.

12. §. Ha a fentiek szerint összehívott közgyűlés nem határozatképes, ettől 8 (nyolc) napra ugyanazon tárgysorozattal újabb közgyűlés tartatik, mely a megjelentek számára való tekintet nélkül határozatképes. Ezen újabb közgyűlésre külön meghívó bocsátandó ki.

13. §. Úgy a rendes, mint a rendkívüli közgyűléseken minden határozat egyszerű szöbbséggel hozatik. Szavazategyenlőség esetén az elnök szavazata dönt. Bármely szavazattal bíró tag kívánságára név szerinti, tíz tag kívánságára pedig titkos szavazás rendelendő el. Mindezekben az esetekben természetesen csak is a jelen lévő tagok kívánsága vehető figyelembe.

14. §. A közgyűlés hatáskörébe tartozik: a) a szövetség tiszteleti elnökének, tisztikarának, a szakosztályok elnökének, a tiszteleti tagok s a választmány tagjainak megválasztása és a tisztviselek díjazásának megállapítása; b) az évi költségvetés és zárószámadás megállapítása; c) a szövetségi vagyok kezelésének ellenőrzése; d) a közgyűlés bármely általa választott tisztviselet állásától elmozdíthat, ha erre vonatkozó indítvány a közgyűlésnek szabályszerűen meghirdetett tárgysorozatába felvétellett; e) a közgyűlés határoz az alapszabályok módosításáról; f) a szövetség esetleges feloszlásáról; végezetül g) a közgyűlés határoz a szavazattal bíró tagoknak bármely, a közgyűlés előtt legalább 14 nappal az elnöknek benyújtott s a közgyűlési tárgysorozatba felveendő indítványáról.

A tisztikar

15. §. A szövetségi tisztikar tagjai: az elnök, két vagy több alelnök, egy titkár. Az elnökök számát a közgyűlés állapítja meg. A tisztikar tagjait a közgyűlés 3 évre választja.

A választmány

16. §. A szövetség ügyvivő szerve a választmány, melynek tagjai a tiszteleti elnök, a tiszteleti tagok, a tisztikar, a szakosztályi elnökök, a helyi csoportok elnökei, valamint húsz, de legfeljebb negyven tagból álló a közgyűlés által választott tag, akiknek számát mindenkor a közgyűlés állapítja meg. A választmány lehetőleg az ország különböző helyein lakó tagok közül is választható. A választmány üléseiről jegyzőkönyv írandó, melyet az ülés elnöke és a jegyzőkönyv írója hitelesít.

1 Tudomány és társadalom

17. §. A választmány hatáskörébe tartozik; a) a szövetség működésének irányítása; b) a tagok felvétele; c) az évi költségvetésnek és zárszámadásnak a közgyűlés elé terjesztése; d) a szövetség költségeinek utalványozása; e) a szövetségi tisztviselők esetleges díjazásának és szolgálati viszonyának megállapítása; f) a szakosztályok beosztásának módosítása és esetleg új szakosztályok szervezése.

18. §. A választmány a szükséghez képest tartja üléseit és ügyrendjét maga állapítja meg, ülése határozatképes, ha legalább öt tag jelen van.

19. §. A választmány tagjait a közgyűlés hat évre választja.

Szakosztályok

20. §. Egyelőre a következő szakosztályokat alakítja meg a szövetség: 1) irodalmi, 2) diák-hagyományok gyűjtésére és kiadására alakított szakosztály.

21. §. Bármely szakosztálynak csak az lehet a tagja, aki az illető szakosztály körébe tartozó szakmával tudományosan, irodalmilag vagy gyakorlatilag foglalkozik. Egy tag mindkét szakosztálynak lehet tagja.

22. §. A szakosztályok maguk választják tagjaikat teljesen önállóan, számbeli korlátozás nélkül.

23. §. Mindegyik szakosztály maga választja három-három évre alelnökeit, titkárait és választhat annyi alelnököt és titkárt, amennyit az eredményes munkálkodás szempontjából szükségesnek tart.

24. §. A szakosztályok hatáskörébe tartozik: a) a munkaterv megállapítása; b) javaslattétel a választmánynak, tudományos, irodalmi vagy gyakorlati megbízások, kiküldetések, irodalmi kiadványok, intézmények létesítése és fejlesztése ügyében; c) tiszteleti tagok ajánlása.

25. §. A szakosztályok tagjai új választás alá nem esnek, hanem mindaddig szakosztályi tagok maradnak, míg a szövetség kötelékébe tartoznak.

26. §. A szövetség a sárospataki főiskola történetének megírásánál felhasználható adalékul és a főiskola szellemének igazolásául gondoskodik a pataki diák-hagyományok lehető széleskörű összegyűjtéséről és kiadásáról. Az e végből alakított szakosztály az általa megállapítandó módon felkutatja a legrégebbitől a legutóbbi időkig a sárospataki diákéletre vonatkozó adatokat s azokat irodalmilag feldobja. Az irodalmi színvonalú egyes részleteket folytatálagosan kiadandó füzetekben a választmány teszi közzé.

A sárospataki helyi bizottság

27. §. A szövetség egyik tanácsadó és végrehajtó szerve a Sárospatakon székelő helyi bizottság, amelynek feladata a szövetség egyéb szerveinek, így a szakosztályok működésének támogatása s a szövetség által Sárospatakon létesítendő intézmények felügyelete.

28. §. A sárospataki helyi bizottság elnökét a közgyűlés, tagjait pedig a választmány választja 3-3 évre a Sárospatakon lakó tiszteleti és rendes tagok közül. Tagjai száma előre meg nem határozott, így a választmány a szükséghez képest kiegészítheti. A bizottság a maga tagjai közül egy vagy több alelnököt, egy titkárt választhat s ügyrendjét maga állapítja meg, de azt jóváhagyás végett a választmányhoz terjeszti.

29. §. A bizottság évi költségvetés tervezetét és zárszámadást a választmány elé terjeszti és ez hagyja jóvá. A választmány által a bizottság rendelkezésére bocsátott összeg erejéig az utalványozás jogát a sárospataki helyi bizottság gyakorolja.

30. §. A sárospataki helyi bizottság üléséről, melynek határozatképességéhez legalább 5 tag jelenléte szükséges, a bizottsági titkár vagy helyettese által jegyzőkönyv írandó, melyet az elnök és két jelen volt bizottsági tag hitelesít. Az ülésnek idejét és programját az elnök állapítja meg. A jegyzőkönyv másolata a szövetség elnökségének megküldendő.

Helyi csoportok

31. §. Ha valamely városban és közeli környékén a szövetségnek legalább 10 tagja van, ezek külön helyi csoportot alakíthatnak.

32. §. A helyi csoport elnökét maga választja, ügyrendjét a választmány állapítja meg. Aelnököt és jegyzőket a helyi csoport maga választ, de azt jóváhagyás végett a választmánynak bejelenteni köteles.

33. §. A helyi csoportok megalakulása a törvényhatóság első tisztviselője után tudomásulvételével végett a m. kir. belügyminisztériumhoz bejelentendő.

Kisgyűlések, találkozók

34. §. A szövetség tagjainak szabadságukban áll tetszés szerinti korcsoportokban, vagy meghatározott osztályok volt növendékeiként külön közgyűléseket tartaniuk (érettségizők, kápláni, papi vizsgázók találkozói stb.) Az ily gyűlések szervezése az illető tagok, esetleg a sárospataki helyi bizottság feladata. Minden ilyen gyűlés azonban előzetesen a szövetség titkárának és a sárospataki helyi bizottság titkárának bejelentendő, aki azt a választmány és az elnök, illetve bizottsági elnök tudomására hozza, mely magát az ily gyűléseken képviseltetheti, esetleg a szövetség összes tagjait értesíti. Ha a volt pataki diákok találkozója egyébként jut tudomására a vezetőségnek, a találkozó rendezőivel érintkezésbe lép, azon magát képviselteti s a résztvevőket a szövetségbe való belépésre a főiskola iránti kapcsolat fenntartására felhívja.

A tisztikar hatásköre

35. §. Az elnök képviseli a szövetséget, összehívja a közgyűlést és választmányi üléseket és ezeken elnököl, gyakorolja az utalványozás jogát a választmány rendelkezése szerint. A tisztikarhoz nem tartozó segédszemélyzetet az elnök alkalmazza, a díjazás és a szolgálati viszonyok megállapítását fentartván a választmánynak. Az elnököt akadályoztatás esetén bármelyik aelnök helyettesítheti. A szakosztályi aelnökök saját szakosztályuk tanácskozsait vezetik, a szakosztályi ülések helyét és idejét, valamint tárgysorozatát megállapítják.

36. §. A titkár a szövetség irodájának vezetője s a szövetség lapjának szerkesztője, a szövetség tagjait nyilvántartja, új jelentkezéseket a választmány elé terjeszt, a közgyűlések vagy más összejövetelek helyiségeiről, azok megtartásának anyagi ügyeiről gondoskodik. A választmány évi ülésein az előző évi működésről és a sárospataki főiskola életében előfordult nevezetesebb eseményekről beszámol.

Az egyesület vagyona

37. §. A szövetség vagyonát képzik, illetve jövedelmét: a) a tagok adományai, b) a szövetség irodalmi kiadványai, c) egyéb bevételek.

38. §. A szövetség minden bevétele és kiadása, valamely elsőrendű pénzügyintézet pénztári kezelése és a postatakarékpénztár útján bonyolítandó le.

39. §. Az egész vagyon ellenőrzését a választmány, felsőbb fokon a közgyűlés gyakorolja.

1 tudomány és társadalom

A szövetség felozlása

40. §. Ha a szövetségnek bármely oknál fogva fel kell oszlania, úgy erről, valamint vagyónának hováfordításáról 3 hónappal előre az egyesület lapjában kihirdetett közgyűlésen az összes szavazati joggal bíró tagok abszolút többsége határoz; szavazategyenlőség esetén az elnök szavazata dönt; ha ennyi tag nem gyűlik össze, akkor egy hónappal későbbre új közgyűlés hirdetendő, mely a felozlásról és az egyesület vagyónának hováfordításáról a jelenlevők számára való tekintet nélkül egyszerűen szótöbbséggel határoz, szavazategyenlőség esetén az elnök szava dönt. A közgyűlésnek az alapszabály módosítását, vagy a szövetség felozlását s az esetben a szövetségi vagyon hováfordítását illető határozatai foganatosítás előtt jóváhagyás végett a m. kir belügyminisztériumhoz felterjesztendő.

41. §. Az 1875. május 6-iki 1508 sz. belügyminiszteri rendelet 9. pontja szerint a szövetség, az esetben, ha az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást illetőleg hatáskörét meg nem tartja a kir. kormány által, amennyiben további működésének folytatása által az állam vagy az egyesületi tagok vagyoni állapota veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztetik és a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest felozlattatik, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartásra különbeni felozlatás terhe alatt köteleztetik.

Jegyzetek

¹ Vö: *Bolvári-Takács Gábor: Módszertani szempontok a pataki öregdiák-mozgalom történetének kutatásához. In: Ködöböcz József (szerk.): Comenius és a hazai művelődés. Bibliotheca Comeniana IX. Magyar Comenius Társaság, Sárospatak, 2002. 199–205. o.*

² *Az öregdiák-mozgalommal kapcsolatos adatok lelőhelye a továbbiakban külön hivatkozás nélkül is: Bolvári-Takács Gábor: A sárospataki öregdiák mozgalom 19–21. századi kronológiája. Intézménytörténet és közművelődési dimenziók (elektronikus adattár, 2011): <http://patakidiak.hu/patakidiak/oldal/a-sarospataki-oregdiak-mozgalom-19-21-szazadi-kronologiaja>; továbbá: http://www.zemplenimuzsa.hu/oreg_diak_krono.htm.*

³ *Az állami tanítóképző intézeti rendszert az Eötvös József-féle népoktatási törvény (1868:XXXVIII. tc.) alapján szervezték meg, a már működő pataki tanítóképzőt 1869. október 22-én vette át az állam.*

⁴ *A dokumentumot jegyzetekkel ellátva közzétettem: Bolvári-Takács Gábor: Sárospataki baráti kör Budán, 1872-ben = Egyháztörténeti Szemle, 6. évf. 2005. 2. szám, 143–146. o.*

⁵ *Hegyi József: A pataki öregdiákok barátsága. In: Dobay Béla (szerk.): A sárospataki Rákóczi Gimnázium jubileumi évkönyve. Sárospatak, 1981. 256–258. o.; Ködöböcz József: Sárospatak a magyar művelődés történetében. Sárospatak, 1991. 72. o.; Bolvári-Takács Gábor: Az Alma Mater szolgálatában. A pataki diákmozgalom száz éve, I. rész = Reformátusok Lapja, XLIV. évf. 34. szám, 2000. augusztus 20., 7. o., II. rész = Reformátusok Lapja, XLIV. évf. 35. szám, 2000. augusztus 27., 7. o.; Bolvári-Takács Gábor: Tények és tendenciák a pataki öregdiák-mozgalom történetében. In: Szabó Csaba (szerk.): Sárospataki Református Kollégium Alapítvány 1989–2009. Jubileumi kiadvány. Sárospatak, 2009. 11–16. o.*

⁶ Vö: Emléklapok 1928. okt. 6.-ról. A hősi halált halt sárospataki diákok második emléktáblájának leleplezési ünnepélyéről és a Pataki Diákok Országos Szövetségének megalakulásáról. Összeállította: Novák Sándor. Kiadja a Pataki Diákok Országos Szövetsége, 1928.

⁷ Vö: Jelentés a Pataki Diákok Országos Szövetsége Budapesti Egyesületének működéséről, 1921–1933. Szerkesztette Panka Károly. Kiadja a Pataki Diákok Országos Szövetsége Budapesti Egyesülete, Budapest, 1933.

⁸ Bolvári-Takács Gábor: Adatok a pataki öregdiák-mozgalom történetéhez. In: Kováts Dániel (szerk.): Comenius és Kazinczy szellemében. Bibliotheca Comeniana XIV. Magyar Comenius Társaság, Sárospatak, 2009. 203–208. o.

⁹ Szinyei reagált Kun Pálnak a Miskolc c. lap 1877. évi 7. számában, valamint a Patak-e vagy Miskolc címmel a Protestáns Egyházi és Iskolai Lap 1877. évi 9. számában, továbbá Mitrovics Gyulának, A sárospataki jogakadémia Miskolcra való áttétele kérdéséhez címmel ugyancsak a Protestáns Egyházi és Iskolai Lap 1877. évi 9. számában, illetve Ballagi Gézának a Protestáns Egyházi és Iskolai Lap 1877. évi 11. és 13. számaiban megjelent cikkeire. Kun és Ballagi az áthelyezést pártolta, Ballagi utóbb visszakozott.

¹⁰ Barcza József: A Kollégium története 1849-től 1919-ig. In: A Sárospataki Református Kollégium. Tanulmányok alapításának 450. évfordulójára. Református Sajtóosztály, Budapest, 1981. 191–193. o.

¹¹ A lap 1928-ig tizenkét évfolyamot ért meg, és kiadása, vélhetően anyagi okból, csupán 1924-ben szünetelt.

¹² 1914. július 27-én jelent meg az egyesületi jog korlátozásáról szóló 5.479/1914.M.E. sz. rendelet, amely egyes megyékben megtiltotta új egyesületek és fiókok alakítását, valamint általában fokozott rendőri felügyeletet írt elő. E rendelet hatályát a 5.735/1914.M.E. sz. rendelet augusztus 1-jén az ország egész területére kiterjesztette. 1916. április 26-án közzétették a 1.442/1916.M.E. sz. rendeletet, a 5.479/1914.M.E. sz. rendelet kiegészítéseként, amelyben a belügyminiszter felhatalmazást kapott arra, hogy hadviseléssel vagy hadi jótékonyági összefüggő célok esetében kivételesen engedélyezhesse egyesületek megalakítását.

¹³ A dokumentumot közzétettem: Finkey Ferenc: Felhívás a volt pataki diákokhoz, 1916. Sajtó alá rendezte és az utószót írta: Bolvári-Takács Gábor. = Zempléni Múzsza, III. évf. 4. szám, 2003. november, 63–70. o.

¹⁴ Vö: Dezső Lajos: Huszonöt év a sárospataki állami tanítóképezde életéből. Sárospatak, 1895.

¹⁵ A kérelem alapja a középiskolákról és azok tanárainak képzéséről szóló 1883:XXX. tc. 47.§-a volt. A szerződést a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, a Tiszáninneri Református Egyházkerület és a Sárospataki Református Főgimnázium között végül 1911. május 17-én kötötték meg. A kérdéskörrel részletesen lásd Hörcsik Richárd: A Sárospataki Református Kollégium gazdaságtörténete (1800–1919). Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Sárospatak, 1996.

¹⁶ Részletesen lásd: Bolvári-Takács Gábor: Iskola-alapítási évfordulós ünnepségek a pataki gimnáziumban (1860–2006). In: Kováts Dániel (szerk.): Széphalom 22. A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve. Sátoraljaújhely, 2012. 553–560. o.

¹⁷ Az ünnepségre 1831-ben a kolerajárvány miatt nem kerülhetett sor. Később a reformkor eseményei, majd a forradalom és szabadságharc akadályozták az ünneplést. 1850.

1 tudomány és társadalom

február 10-én Haynau rendeletben felfüggesztette az egyházak és iskolák autonómiáját. A kollégium 1860. május 15-én kapta vissza szabadságjogait.

¹⁸ Vö: A sárospataki ref. főiskola háromszázados ünnepe július 8-án 1860. Emlékkönyvbe foglalta Erdélyi János. Sárospatak, 1860.

¹⁹ Vö. pl. Emléklapok az 1859–1867-es osztálytársak sárospataki találkozásáról. Összeállította: Radácsy György. (Különnyomat a Sárospataki Lapokból.) Sárospatak, 1892. A közlemény az 1892. szeptember 24-én tartott 25 éves érettségi találkozót ismerteti, szép-irodalmi keretbe foglalva.

²⁰ Részletesen lásd: Dienes Dénes: A Sárospataki Füzetek története (1857–1905) = Zempléni Múzsza, VII. évf. 2. szám, 2007. nyár, 42–47. o.

²¹ Sárospataki Hírlap 1917. évi 19–20, 21–22, 23–24. és 25–26. szám. A dokumentumot szöveghűen, de a mai helyesírás szerint közlöm. A négy részletben történt megjelenésből adódó ismétlések és utalások közlését mellőztem.

²² 1919. szeptember 30-án tették közzé az 5.084/1919.M.E. sz. rendeletet, amely szerint a belügyminiszter közérdekből az 1.442/1916.M.E. rendeletben foglalt kivételeken túlmenően is engedélyezheti egyesület alakítását. A kormány háború esetére szóló kivételes hatalmát, amely alapján addig az egyesületi jog korlátozását gyakorolta, véglegesen az 1922. július 25-én közzétett 6.310/1922.M.E. sz. rendelet szüntette meg.